

ИНТЕРНЕТ РЕСУРСЛАРИ АСОСИДА ХОРИЖИЙ ТИЛЛАРНИ ЎҚИТИШ

Муратова Музаямхон Носировна
ТДИУ Инглиз тили кафедраси катта ўқитувчиси
E-mail: muzayamkhon68@mail.ru

Кузикулова Дилфуза Махамматисаковна
ТДИУ Хорижий тиллар кафедраси катта уқитувчиси
E-mail: kuzikulova76@mail.ru

Аннотация. Мақолада замонавий ўқув жараёнида, хусусан, чет тилини ўқитишда Интернет-ресурслардан фойдаланиш муаммоси ҳақида сўз боради. Чет тили дарсларида Интернетдан фойдаланишнинг афзалликлари орасида талабаларнинг коммуникатив компетенциясини ривожлантиришга ҳисса қўшадиган сунъий равишда яратилган шароитларда эмас, балки ҳақиқий тил муҳитида қобилиятларини ривожлантириш жараёнлари ёритилган. Хорижий тилни ўқитиш жараёнида Интернет-ресурслардан фойдаланиш рақобатбардош мутахассисни тарбиялашга имкон беради деган хулосага келинган.

Калит сўзлар: ўқитиш, чет тили, Интернет, манбалар, электрон почта, Skype, методика, замонавий технологиялар, тил муҳити, интерактивлик.

Кириш

Жаҳон тажрибаси шуни кўрсатмоқдаки сўнгги йилларда ўқитишда янги мультимедиа технологияларидан фойдаланиш масаласи тобора кўпроқ кўтарилмоқда. Булар нафақат янги техник воситалар, балки ўқитишнинг янги шакллари ва усуллари, ўқув жараёнига янги ёндошишдир. Ушбу жараёнда чет тилларни ўқитишнинг асосий мақсади талабаларнинг коммуникатив маданиятини шакллантириш ва ривожлантириш, чет тилини амалий ўзлаштиришга ўргатишдир.

Профессор-ўқитувчининг вазифаси ҳар бир талаба учун тилни амалий ўзлаштириш учун шароит яратиш, ҳар бир талабага ўз фаоллигини, ижодкорлигини намоиш этишга имкон берадиган самарали ўқитиш усуллари танлашдир.

Жаҳон мамлакатлари тажрибасига кўра хорижий тилларни Интернет ресурсдаридан фойдаланиб ўргатиш бугунги кунда кенг тарқалган. Шуни ҳам алоҳида таъкидлаш керакки, республикамиз таълим тизими бир мунча орқада қолмоқда, чунки барча иқтисодий ривожланган мамлакатларда, йигирманчи асрдан бошлаб ўқув жараёни Интернет ва компьютерлардан фойдаланиш билан чамбарчас боғлиқ ҳолда амалга оширилмоқда.

Мавзуга оид манбалар таҳлили

Сўнгги ўн йилликларда бутун дунё бўйлаб таълим жараёнига сезиларли даражада таъсир кўрсатган энг инқилобий ютуқлардан бири бу “сўзма-сўз” халқаро тармоқ” деган маънони англатувчи Интернет деб номланган бутун дунё бўйлаб компьютер тармоғини яратиш эди. Кибер макондан таълим мақсадларида фойдаланиш - бу умумий дидактика ва хусусий методиканинг мутлақо янги йўналиши, чунки давом этаётган ўзгаришлар ўқув жараёнининг барча жабҳаларига таъсир

қилади, иш жараёнлари ва услубларини танлашдан тортиб, академик даражагача қўйиладиган талабларнинг ўзгариши билан якунланади.

Таълимни оммавий компьютерлаштиришнинг мазмунли асослари, шубҳасиз, замонавий компьютер умуман ақлий меҳнат шароитларини, унинг ҳар қандай кўринишини оптималлаштиришнинг самарали воситаси эканлиги билан боғлиқ. Иқтисодчи олимлар Р. Уилямс ва К. Макли ўзларининг мақолаларида қуйидагиларни ёзадилар: "Компьютернинг бир хусусияти бор, уни бошқаларга ўргатиш учун восита ва билимларни эгаллашда ёрдамчи сифатида ишлатишда аниқланади. Бу унинг жонсизлигидир. Машина фойдаланувчи билан «дўстона» алоқада бўлиши мумкин ва баъзи пайтларда уни «қўллаб-қувватлайди», аммо у ҳеч қачон ғазабланиш аломатларини кўрсатмайди ва сизни зериктирмайди. Шу маънода, компьютерлардан фойдаланиш, эҳтимол ўқитишнинг айрим жиҳатларини индивидуаллаштиришда энг фойдалидир.

Таҳлил ва натижалар

Бугунги кунда бутун дунё бўйлаб Интернет орқали инсонлар нафақат маълумотни юклаб олишади, масалан, дунёнинг исталган нуқтасидан профессор-ўқитувчидан қизиқарли маърузалар шаклида ўз уйларида чикмасдан Лондон, Париж, Нью-Йорк, Санкт-Петербург ва Москвадаги кутубхоналарнинг ўқиш залларида вақт ўтказишади, Skype ва бошқа платформалардан фойдаланган ҳолда тенгдошлари билан масофавий мулоқот ва замонавий таълимнинг долзарб муаммоларини муҳокама қилишади. Бундан ташқари, электрон почтадан фойдаланиш профессор-ўқитувчига тезда мурожаат қилишга имкон беради, масалан, бугунги кунда электрон почтани тобора кўпроқ Skype, Viber, WhatsApp ва бошқалар каби бепул дастурлар билан алмаштирмоқда.

Россия Федерацияси мактаблари ва олий ўқув юртлари ҳанузгача Интернет орқали масофавий ўқитишни таълимнинг асосий тури деб ҳисобламайдилар, чунки бу фақат ўрганишда қўшимча рағбатлантириш деб қарайдилар. Ҳатто баъзи муассасаларда, Wi-Fiдан фойдаланиш янгича ёндашув ҳисобланади, бошқа мамлакатлар, масалан, Финляндия дарсликлар ўрнига ноутбук ва планшетларни жорий қилишган. Жараён шундай ташкил этилганки, ўқувчилар ва талабалар мактаб ёки олий таълим муассасасига ноутбук ёки планшет билан келишади. Профессор-ўқитувчи барча ўқувчиларга уланиш учун тармоқдан фойдаланади, ўқувчилар ўзларининг экранларида керакли тақдимотларни, қўлланмаларни ва бошқаларни кўришади. Таълим жараёнида планшет ва ноутбуклардан фойдаланиш уни янада замонавий кўринишда ташкил этишга ёрдам беради. Олимларнинг ўзгариши ва кашфиётларига дарсликлар бунчалик тез таъсир қила олмайди, бунинг натижасида талаба бирор-бир ҳодиса ҳақида фақат узоқ вақтдан сўнг, керакли маълумотлар қайта нашр этилган дарсликка киритилгандан кейингина билиб олади.

Шу ўринда Интернет-ресурсларидан фойдаланиб хорижий тилларни ўргатишнинг афзалликларини таъкидлаб ўтамиз [1]:

1. Дунёнинг исталган университетидан масофадан туриб ўқиш имконияти мвжуд.
2. Барча замонавий илмий кашфиётлардан хабардор бўлиш қобилиятининг ривожланиши.
3. Таълим муаммоларини ҳал қилишда самарадорлик. Гуруҳдошлар билан электрон почта алоқаси, Skype, Viber, WhatsApp ва бошқалар.

4. Халқаро конференцияларни ўтказиш ва бошқалар.

Интернетдан фойдаланган ҳолда хорижий тилларни ўргатишда камчиликлар борми? Ҳа албатта. Ўқувчилар ва талабаларнинг аксарияти, у ёки бу сабабларга кўра, компьютер ва Интернетни ўрганиш эмас, балки кўнгил очиш воситаси деб билишади. Бунинг сабаби, ота-оналар ва профессор-ўқитувчилар талабаларни компьютер билан ишлашга тўғри тайёрламайдилар: ота-оналар иш билан банд, профессор-ўқитувчилар эса кўп ҳисоботларни тўлдиришга вақт сарфлайдилар.

Бундан ташқари, республикамизнинг чекка ҳудудларидаги барча таълим муассасаларида Интернет инфратузилмаси яхши ривожланмаган. Таълим даражаси ҳар доим профессор-ўқитувчининг иш ҳақи миқдори ва таълим муассасаларининг жиҳозланиши билан таққосланади, шунинг учун ҳозиргача жаҳоннинг энг яхши олий ўқув юртлари АҚШ, Германия, Буюк Британия ва Францияда жойлашган. Зеро, замонавий технологияларни қўлламасдан ҳар бир таълим муассасасида профессор-ўқитувчиларнинг юқори қизиқишисиз талабани замонавий ҳаётга тайёрлаш ва уни меҳнат бозорида рақобатдош қилиш мумкин эмас.

Таъкидлаш жоизки, кўпгина вилоят мактаблари ва олий таълим муассасаларида Интернет ва ҳаттоки компьютер жуда камдан-кам қўлланилади.

Интернет тўфайли талабалар улкан тажриба тўплайдилар ва ўзларини бир мамлакатда ёлғиз ҳис қилмасликлари мумкин. Чунки, Европанинг ҳар қандай фуқароси қўшни мамлакатни ғайриоддий ва бегона деб ҳисобламайди, чунки у турли мамлакатлардаги тенгдошлари билан доимий алоқада, шу жумладан синфда ва тўғридан-тўғри таълим жараёнида.

Ушбу вазиятда ёш профессор-ўқитувчиларнинг малакасини доимий равишда ошириб бориш имкониятларини яратиш орқали ҳам ўзгартириш мумкин, масалан, чет эл тили ўқитувчиларини йилига камида бир марта чет эл амалиётига юбориш керак ва йил давомида ҳафталик курсларни ташкил этишни мажбурий қилиш керак ҳамда француз тилида сўзлашувчи, инглиз тилида сўзлашадиган мамлакатдан Skype орқали репетитор билан машғулотлар олиб бориш ва ҳоказоларни йўлга қўйиш керак. Замонавий жамиятда хорижий тилларни ўрганишнинг асосий мақсади мулоқот қилишдир, шунинг учун чет тили ўқитувчиси учун хорижликлар билан доимий мулоқотда бўлиши ва бу одатий ҳамда мажбурий талабга айланиши керак. Ушбу механизм фақат халқаро алмашинув дастурлари ва масофавий индивидуал курслар орқали амалга оширилиши ҳам мумкин.

Бугунги кунда замонавий жамият касбий жиҳатдан юқори малакали мутахассисларни талаб қилади. Таълим тизими иқтисодиёт ва ижтимоий модернизация талабларига жавоб бериши керак [3].

Масалан, Е.В.Ширшовнинг мақоласида ахборот-педагогик технологиялар қўйидаги электрон дидактик функцияларга асосланади:

1) кўриш қобилияти - идрок этилган маълумотларнинг хабардорлигини, мазмунлилигини, ғоялар, тушунчаларни шакллантиришни таъминлайди;

2) мослашувчанлик - ўқув жараёни учун нормал шароитларни сақлашга, намоишларни ташкил этишга, билимларнинг узлуксизлиги, мустақилликка қаратилган;

3) компенсацион - ўқув жараёнини осонлаштиради, мақсадга эришишга ёрдам беради;

4) ахборотлилик - ўқув жараёнини осонлаштиради ва таълим воситалари билим манбалари, ахборот ташувчиси ҳисобланади;

5) яхлитлик - ҳодисани яхлит ва қисм сифатида кўриб чиқишга имкон беради.

Интернет ресурсларидан фойдаланган ҳолда чет тилини ўқитиш жараёнига алоҳида талаблар қўйилади. Бунга дарс давомида ўзаро алоқалар киради. Чет тилларини ўқитиш методикасида бу хусусият интерактивлик деб аталади. Интерактивлик - коммуникатив мақсадни мувофиқлаштириш ва тўлдириш ҳисобланади. Интерфаол ёндашув виртуал маконда коммуникатив мақсадга эришиш воситаси бўлиб хизмат қилади.

Чет тилини ўқитишнинг асосий мақсади коммуникатив компетенцияни шакллантиришдир. Ривожланиш, таълим, тарбия каби бошқа мақсадлар асосий мақсадни амалга оширишда аллақачон амалга оширилади. Демак, хорижий тилни ўргатиш керак, шунда узатишни ўрганиш, маълумотни идрок этиш, алоқани амалга ошириш, бу Интернетдан фаол фойдаланиш орқали мумкин бўлади [4].

Талабалар ёки мактаб ўқувчилари Интернет томонидан тақдим этилган сунъий шароитда эмас, балки ҳақиқий тил муҳитида, масалан, “мавзу бўйича диалогни ихтиро қилиш” орқали мулоқот қилсалар, улар қизиқарли, эришиш мумкин бўлган, мазмунли, реалистик вазифаларни ҳал қилишда иштирок этадилар. Ушбу жараёнда керакли адекватлик мавжуд, талабалар шаблонда эмас, балки табиий равишда гапиришади.

Хўш. Интернет ўз фойдаланувчиларига нимани таклиф қилади?

Бугунги кунда, беш йил олдинги вазият билан таққослаганда, Интернет турли хил манбалар ва маълумотларни тақдим этмоқда. Асосий тўплам қуйидагиларни ўз ичига олади:

- электрон почта (e-mail);
- видеоконференциялар;
- телеконференциялар (usenet);
- уй саҳифасини яратиш (homepage);
- ўзингизнинг маълумотларингизни нашр этиш;
- маълумотномалар (InfoSeek, Look Smart, Galaxy, Yahoo);
- қидирув тизимлари (Google, Yandex, Alta Vista, Rambler).

Таъкидлаш жоизки, Интернет, масалан, аудиторияни ёки синфни ахборот агентлигига айлантиришга имкон берувчи илм-фан, техника, иқтисодиёт, чет тиллари оламидаги воқеалар тўғрисида долзарб ва ишончли маълумотларни олиш учун идеал жой. Ушбу таълим шароитида талабалар кўп ўқишлари, чет тилида равон гаплашишлари керак бўлади, бу эса мулоқотни мукамал даражада ривожлантиради.

Профессор-ўқитувчи учун асосий нарса кузатувчига айланиш ва мулоқотга халақит бермаслик, талабаларга хато қилишларига имкон беришдир, чунки бу сўзлашни ўрганиш ва психологик тўсиқларни енгишнинг ягона йўли. Сиз об-ҳаво, маданият, спорт каби ҳаётини йўналишларини қамраб оладиган мақолаларни ўрганишингиз мумкин. Бу ерда инкор этиб бўлмайдиган афзаллик шундаки, ушбу турдаги иш томошабинларни тўлиқ жалб қилади: кучлироқ талабаларга мақолаларни ўрганиш, кучсизларига эса об-ҳаво шароити берилиши мумкин. Бундан ташқари, талабалар мақолалардан янги сўзлар ва ибораларни топиб, сўз бойлигини кенгайтириши мумкин. Шундай қилиб, анъанавий таълим жараёнида нафақат китоб сўз бойлигини, балки замонавий ва долзарб сўзларни ёдлаш жараёни мавжуд.

Талабалар онлайн газета ёки журнал мақолалари асосида сўз бирикмаларини тузишлари мумкин. Талабалар сўз бойлигидан ташқари грамматикага ҳам эътибор беришади ва бу ҳолда, грамматик қоида ҳали қабул қилинмаган бўлса ҳам, профессор-ўқитувчи уни талабалар билан биргаликда таҳлил қилиши керак.

IT соҳасида чуқур билимга эга бўлган талабалар ўзларининг чет тилидаги саҳифаларини яратишлари ва у ерда тараққиёт ҳақидаги мақолалар ҳамда ҳисоботларини нашр этишлари мумкин.

Амалга оширилган ишлардан сўнг баҳс-мунозаралар ўтказиш, талабалар ўз лойиҳаларини ҳимоя қиладиган, энг яхши ном учун курашадиган давра суҳбатини ташкил қилиш керак. Соврин мактаб ёки университет раҳбариятининг дипломи бўлиши мумкин. Аниқроқ айтганда, сиз лойиҳани илмий лойиҳага айлантиришингиз мумкин. Шундай қилиб, профессор-ўқитувчи нафақат мулоқот, грамматика, янги сўз бойлиги, фонетика, сўзлаш, ўқиш, ёзишни ўргатади, балки илмий ҳаётга кириш учун зарур бўлган маълумотларни тақдим этади. Чунки талаба магистратура ва докторантурада ўқишни давом эттириши ҳам мумкин.

Муайян мавзудаги Интернет-мақолаларни ўрганиш, ўрганилаётган тилнинг мамлакатдаги муаммони чуқур ўрганишга имкон беради. Чет тилида халқаро имтиҳонларни топширишда бу муҳим роль ўйнаши мумкин, чунки кўпинча имтиҳон топширувчилар нафақат грамматика билимларини, балки таржима қилинадиган тил мамлакатада содир бўлаётган замонавий жараёнларни тушунишни ҳам намойиш этишлари керак.

Агар биз йигирманчи асрнинг бошларида чет тилларини ўқитиш жараёнини кўриб чиқсак, шуни таъкидлаш керакки, ўша пайтда одамлар тилни асосан китоблардан ўрганган: дарслик ёки китоб асл тилига таржима қилинган. Ҳамма талабалар мулоқот даражасига етишмаган. Бугунги кунда тилни тез ва қизиқарли ўрганиш учун барча шароитлар яратилган. Интернет чет тилини ўрганишнинг асосий шартларидан биридир. Сиз тушунишингиз керакки, ҳар қандай одам мавжуд бўлган билимларни ҳаётда қўллашга интилади, бунинг учун етарли ўқув шароитларини яратиш зарур.

Бошқа нарсалар қатори, сиз замон билан ҳамнафас бўлишингиз ва тўғри техникадан фойдаланишингиз керак. Хорижий профессор-ўқитувчилар биринчи навбатда ўрганишни ўргатадилар: инсон бутун ҳаёти давомида ўзини ўзи ўрганиши ва керакли маълумотларни тезда топиши керак. Ахборотни тезда топиб, ундан фойдалана оладиган ҳар қандай инсон рақобатбардошдир.

Интернетда интерфаол таълим, грамматикани ўрганиш, ўқитувчи топиш, янгиликлар ўқиш, қизиқарли интерактив ўйинлар учун ишлатилиши мумкин бўлган кўплаб манбалар мавжуд [5, 6].

Хулоса ва таклифлар

Шундай қилиб, Интернетдан фойдаланганда қуйидаги дидактик вазифаларни янада самарали ҳал қилиш учун ўқув жараёнига ахборот ресурсларини қўшиб қўйиш мумкин:

1) Интернетдаги турли хил мураккабликдаги материаллардан фойдаланган ҳолда ўқиш кўникмаларини ривожлантириш;

2) Интернет материаллари асосида муаммоларни муҳокама қилиш орқали диалогик ва монологик характердаги кўникмаларни такомиллаштириш;

- 3) ҳақиқий фильмлар, матнлар асосида тинглаш қобилиятини ошириш;
- 4) Интернетдан тақдим этилган материал бўйича рефератлар, иншолар асосида ёзма нутқни такомиллаштириш;
- 5) маданият, миллат ривожини акс эттирадиган сўзларни ва сўз бирикмаларини замонавий (фаол, пассив) сўзлар билан тўлдириш;
- 6) мамлакат маданияти ва ҳаёти билан танишиш;
- 7) мотивацияни шакллантириш, талаба профессор-ўқитувчининг ёрдамисиз мустақил равишда ўрганиши мумкинлигини кўрсатиш.

Хулоса қилиб шуни таъкидлаш керакки, Интернетдан фойдаланишда профессор-ўқитувчининг роли кескин ўзгариб бормоқда. Шундай экан энди профессор-ўқитувчи раҳбарлик ҳар бир ўқувчи ёки талабага ижодий ривожланиш имкониятини берадиган ва интеллектуал қобилиятларини ривожлантирадиган шахс сифатида ишлаши лозим бўлади. Бу эса ҳар қандай мамлакатни иқтисодий ва ижтимоий ривожланишига ўзининг юксак ҳиссасини қўшувчи ҳамда бир қанча чет тилларида сўзлаша оладиган малакали мутахассисларни тайёрлашга улкан ҳисса қўшади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Деревяшкина Н.М., Новгородцева Т.Ю. Информационные технологии в науке и образовании: учеб. пособие. Ч. 1. Иркутск, 2019.
2. Полат Е.С. Интернет на уроках иностранного языка // Иностранные языки в школе. 2011. № 2–3.
3. Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана. Астана, 2017.
4. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иностранному говорению. М., 1991.
5. Study.ru: всё для тех, кому нужен английский язык [Электронный ресурс]. URL: <http://www.study.ru/> (дата обращения: 07.08.2015).
6. Lingualeo [Электронный ресурс]. URL: <http://www.lingualeo.com/> (дата обращения: 07.08.2015).